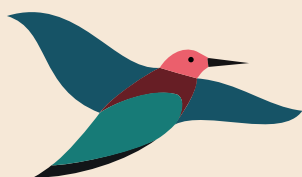

8 (POGŁĘBIONYCH) LEKCJI O MIGRACJACH

SPIS TREŚCI:

NEOKOLONIALIZM A MIGRACJE _____	4
SIŁA TWOJEGO PASZPORTU _____	6
OSOBY MIGRANCKIE I UCHODźCZE W POLSCE _____	8
STRATEGIA ODPYCHANIA – OCHRONA GRANIC _____	12
EFEKT JEDNORODNOŚCI GRUPY OBCEJ _____	14
RAŻĄCA NIEWDZIĘCZNOŚĆ OBDAROWANEGO _____	16
KATASTROFA KLIMATYCZNA A MIGRACJE _____	19
CO MOGĘ ZROBIĆ, ŻEBY MOJA INSTYTUCJA STAŁA SIĘ BARDZIEJ PRZYJAZNA MIGRANTKOM I MIGRANTOM? _____	24

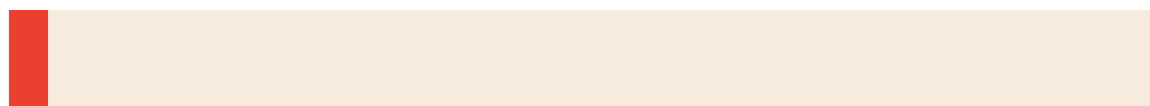
Temat migrantów i migrantek pojawia się praktycznie w każdej dyskusji dotyczącej życia społecznego. W zależności od tego, skąd przyjeżdżają do nas konkretne osoby, jaki mają kolor skóry, jaką religię wyznają i jaki status społeczny reprezentują, opowieści, które o nich usłyszymy, będą różne.

 ¹ World Migration Report 2024, dostęp 7.10.2024

Na świecie żyje 281 milionów migrantów i migrantek – jest to zaledwie 3,6% populacji świata¹. Są to osoby mieszkające poza granicami kraju, którego obywatelstwo posiadają. W Polsce oficjalne statystyki mówią o 1,2 miliona osób, jednak sprawdzając dane opierające się na innych źródłach niż liczba ważnych dokumentów (na przykład dane ZUS, liczba zarejestrowanych telefonów na kartę) możemy spodziewać się ok. 4 milionów osób.

3.6% ŚWIATOWEJ POPULACJI STANOWIĄ OSOBY MIGRANCKIE

281 MILIONÓW MIGRANTÓW I MIGRANTEK

Ilekcroć wspomnimy o osobach z doświadczeniem migracji/uchodźstwa, migrantach, migrantkach, cudzoziemcach, cudzoziemkach, osobach w procedurze uchodźczej będziemy miały na myśli grupę osób, które przyjechały do Polski z innych krajów. Grupa ta różni się pod względem nazewnictwa w dokumentach prawnych, przyczyną przyjazdu i procedurą legalizacji pobytu w Polsce, ale pod względem postrzegania społecznego podlega tym samym schematom poznawczym.

Naszą intencją było stworzenie publikacji, która pogłębi dyskusję o migracjach, o wątki niewidoczne, przykryte liczbami i danymi statycznymi. Mamy nadzieję, że zawarte w niej treści pomogą tłumaczyć przyczyny migracji i zwrócą uwagę na sytuację osób migrujących w globalnym systemie władzy i zależności.

Czytając artykuły, pamiętaj o dwóch poniższych równaniach:

STEREOTYP

UOGÓLNIONE
PRZEKONANIA
O GRUPIE

UPRZEDZENIA

POSTAWY ZBUDOWANE
NA PODSTAWIE
STEREOTYPÓW I UCZUĆ

DYSKRYMINACJA

ZACHOWANIA WOBEC OSÓB
PRZYNALEŻĄCYCH DO STEREO-
TYPIZOWANEJ GRUPY

STEREOTYP + UPRZEDZENIA + WŁADZA = DYSKRYMINACJA

NEOKOLONIALIZM A MIGRACJE

JOANNA PANKOWSKA

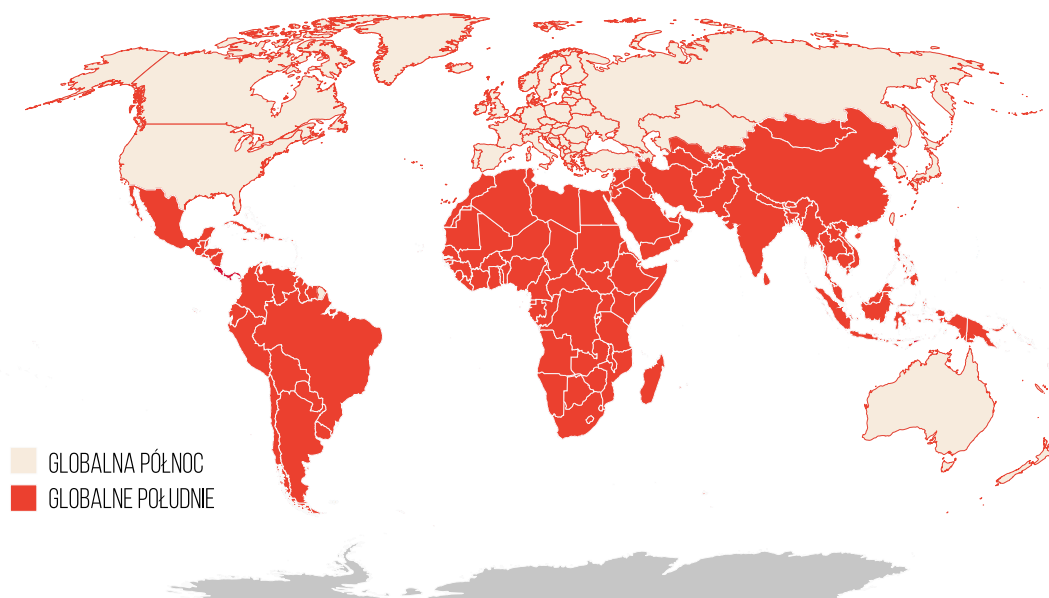
Historia ludzkości to historia przemieszczania się. Przez większość istnienia homo sapiens wędrowki te nie były niczym ograniczone. Dopiero w XIX w. powstała biurokracja, która zaczęła starać się kontrolować procesy migracyjne. Obecnie co trzeci(a) Polak(-ka) na świecie mieszka poza granicami swojego kraju¹ i nie jest to sytuacja unikalna.

Powodów przemieszczania się jest bardzo wiele: wojny, katastrofy naturalne (w tym te powodowane zmianami klimatu), dyskryminacja, ale też sytuacja ekonomiczna. Obecnie obserwujemy ogromne nierówności, które uchwycić można w podziale planety na globalną Północ i globalne Południe. Kraje globalnego Południa stanowią większość świata, zarówno pod względem liczby ludzi, jak i powierzchni, jednak to globalna Północ ma większą władzę polityczną i gospodarczą. Mimo że kraje Globalnej Północy stanowią tylko 21% światowej populacji, posiadają 69% światowego bogactwa².

 ¹ Co trzeci Polak na świecie mieszka poza granicami naszego kraju, dostęp 7.10.2024

 ² EMBARGOED, dostęp 7.10.2024

ŹRÓDŁO: PAH

 ³ Kolonializm ukształtował współczesne nierówności, dostęp 7.10.2024

 ⁴ Zachęcamy do przeczytania na ten temat artykułu: „Kolonializm? Nas to nie dotyczy”. Dostęp 7.10.2024

 ⁵ Obejrzyj krótką animację pt. „Skąd się bierze głód” i zobacz jakie są skutki neokolonializmu. Dostęp 7.10.2024

 ⁶ Dowiedz się więcej o rasizmie w publikacji: „R A S I Z M – bardziej w nas czy wokół nas?”. Dostęp 7.10.2024

Ogromne różnice gospodarcze nie powstały z dnia na dzień, lecz są rezultatem wielu procesów historycznych. Aż za jedną trzecią obecnych nierówności odpowiada europejski kolonializm³. A co ma z nim wspólnego Polska? Wbrew pozorom bardzo wiele.

Te procesy nie są zakończone – one wciąż trwają. Utrzymanie w koloniach zależności, m.in. gospodarczych, po upadku systemu kolonialnego określa się terminem „**neokolonializm**”. Jego przejawem są np. inwestycje handlowe, z których zyski płyną do krajów globalnej Północy, a które degradują lokalne środowisko (np. procesy wydobywania ropy, miedzi, niklu).

Bezpośrednim rezultatem kolonializmu jest również powstanie zjawiska rasizmu. W XVIII i XIX w. pojawiły się teorie dotyczące podziału ludzi na trzy rasy – białą, czarną i żółtą. To niemające biologicznych podstaw rozróżnienie przyczyniło się do ukształtowania poglądu o „naturalnej” wyższości i niższości ludzi, a w konsekwencji do niewolnictwa, apartheidu i nazizmu.

Wszystkie te zjawiska: historyczny kolonializm, współczesny neokolonializm i narracja rasistowska wpływają nie tylko na to, kto i gdzie się przemieszcza, ale także jak jest traktowany po przeprowadzce.

Podział świata na globalną Północ i globalne Południe jest pomocny w opisywaniu niektórych zjawisk, ale warto pamiętać, że jest też do pewnego stopnia uproszczeniem. Na globalnej Północy również żyją osoby skrajnie nieuprzywilejowane (część tej grupy stanowią bez wątpienia te z doświadczeniem migracji i/lub uchodźstwa). Natomiast na globalnym Południu znajdziemy osoby bardzo bogate i mające dostęp do silnych paszportów dyplomatycznych lub złotych wiz⁷. Oxfam od lat wydaje coroczny raport na temat globalnych nierówności i jego lektura nie wzbudza żadnych optymistycznych refleksji. W ostatniej edycji (2024) możemy przeczytać, że: *Od 2020 r. i początku tej dekady podziału, pięciu najbogatszych ludzi na świecie odnotowało ponad dwukrotny wzrost majątku, podczas gdy prawie pięć miliardów ludzi odnotowało spadek majątku. [...] 1% najbogatszych ludzi na świecie posiada 59% wszystkich globalnych aktywów finansowych. [...] Najbogatszy 1% ludzkości emituje tyle samo dwutlenku węgla, co najbiedniejsze dwie trzecie ludzkości*⁸.

Warto pamiętać, że chociaż sami nie jesteśmy Jeffem Bezosem, to mieszkając w Polsce, znajdujemy się wśród najbardziej uprzywilejowanych osób na świecie.

CO MOŻESZ ZROBIĆ Z TYMI WSZYSTKIMI INFORMACJAMI?

Przede wszystkim nie poprzestań na lekturze tego tekstu. Twoja ciekawość i wiedza w tym temacie to najważniejsze narzędzia zmiany. O globalnych współzależnościach możesz się dowiadywać, czytając, słuchając i oglądając liczne materiały. Nie wiesz, gdzie zacząć? Polecam Ci podcast Polskiej Akcji Humanitarnej pt. „Tolerancja to za mało”⁹ lub materiały na temat sprawiedliwości podatkowej Instytutu Globalnej Odpowiedzialności¹⁰.

PYTANIE DO REFLEKSJI

- Czy jesteś w stanie wskazać współczesne zjawiska i wydarzenia, które są powiązane z powyższą tematyką? Pomyśl zarówno o kwestiach dziejących się w Polsce, jak i na świecie.

ĆWICZENIE: JAK BARDZO JESTEM BOGATY(-A)?

Wpisz roczne zarobki netto Twojego gospodarstwa domowego na stronie Giving What We Can oraz z ilu osób dorosłych i dzieci się ono składa, a zobaczysz w jakim procencie najbogatszych ludzi świata jesteś.

 ⁷ Złote paszporty i wize - trudny do rozwiązania problem UE, dostęp 7.10.2024

 ⁸ EMBARGOED, dostęp 7.10.2024

 ⁹ Tolerancja to za mało, dostęp 7.10.2024

 ¹⁰ Sprawiedliwość podatkowa, dostęp 7.10.2024

SIŁA TWOJEGO PASZPORTU

SYLWIA ŻULEWSKA

Nieodłącznym elementem narracji o migracjach są granice i legalność ich przekraczania. O ile dla nas, osób posiadających europejski paszport, przekraczanie granic jest najczęściej uciążliwą formalnością, to dla mieszkańców(-nek) globalnego Południa są one często niemożliwą do pokonania barierą ograniczającą wolność przemieszczania się, która jest jednym z praw zapisanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (pkt 13).

Granica sama w sobie jest koncepcją abstrakcyjną, taką jak samo pojęcia państwa, które zarówno z perspektywy historycznej, jak i politologicznej jest przymusową organizacją odpowiedzialną m.in. za chronienie interesów osób zamieszkałych na danym terenie.

 ¹ Protonaród, dostęp 9.10.2024

 ¹ Stateless nation, dostęp 9.10.2024

 ² 850 million people globally don't have ID—why this matters and what we can do about it, dostęp 11.11.2024

 ³ Stateless people, dostęp 11.11.2024

 ⁴ Legalny pobyt i praca osób z doświadczeniem migracji, dostęp 11.11.2024

 Dowiedz się więcej o złotych wizach, dostęp 11.11.2024

Czy wiesz, że obecnie aż 32 narody nie posiadają swojej państwowości? Są wśród nich grupy takie jak Baskowie czy Walińczycy, których sytuacja pod względem przestrzegania praw człowieka oraz kulturowania kultury i tradycji będzie zupełnie inna niż np.: Kurdów, Tamilów czy Ujgurów od lat dyskryminowanych w systemach państwowych, w których mieszkają¹.

RÓWNOŚĆ LUDZI WZGLĘDEM NIERÓWNYCH PROCEDUR

Patrząc na to z perspektywy równości wszystkich ludzi na świecie, widzimy, że znacznie większe znaczenie od tego jakie są nasze indywidualne motywacje i ambicje, ma sytuacja gospodarcza i polityczna kraju, którego jesteśmy obywatelami i obywatelkami, a miejsce naszego urodzenia, przynależność dla klasy społecznej oraz płeć mogą być przywilejem lub przegraną kartą, którą wyciągamy w momencie narodzin. W zależności od tego w jakiej sytuacji jesteśmy, nasze podróże mogą przyjmować różne wymiary. Kobieta, która urodziła się w Europie, ma mniejsze szanse na bycie uchodźczynią od kobiety urodzonej w Afryce czy Azji. Dla wielu ludzi decydujących się na wyjazd ze swojego kraju nie jest to kwestia turystyki czy rozwoju zawodowego a konieczność, jeżeli chcą żyć w miejscu, w którym czują się bezpiecznie.

Od 2015 roku prowadzony jest ranking siły paszportów, w którym możemy sprawdzić, do ilu krajów mogą wjechać – bez konieczności posiadania wizy lub kupując ją na granicy – obywatele(-ki) konkretnych państw. Jest to de facto ranking swobody przemieszczania się po świecie. Polska w 2024 roku zajmowała pozycję nr 4 na 98 wszystkich miejsc. Na dole rankingu znajdują się państwa, które od 9 lat zamieniają się jedynie pozycjami w ostatniej dziesiątce, są to m.in.: Syria, Afganistan, Irak, Jemen, Somalia czy Pakistan. Chcąc opuścić te kraje w sposób legalny, osoby w nich zamieszkałe muszą zawnieść i opłacić wizę, przedstawić, często nieosiągalne, dokumenty np. akt własności mieszkania czy dokumenty o zamiarze powrotu oraz posiadać środki finansowe na ubezpieczenie i pobyt oraz bilet powrotny. To zasoby przekraczające możliwości przeciętnych obywateli i obywaterek tych państw. Dla osób, które i tak zostały wewnętrznie przesiedlone (tzn. musiały opuścić swoje domy z powodu wojny lub katastrofy naturalnej, ale nadal zamieszkują w granicach swojego państwa) jest to procedura bardzo trudna, wręcz niemożliwa do przejścia. Inną kwestią jest fakt, że samo posiadanie paszportu nie jest oczywiste. W krajach, w których toczy się wojna i łamane są prawa człowieka, dokument umożliwiający wyjazd staje się narzędziem kontroli i przedmiotem korupcji. Szacuje się, że 850 milionów ludzi na świecie nie ma żadnego dokumentu potwierdzającego tożsamość (paszportu, dowodu osobistego czy nawet certyfikatu urodzenia)². Ponad 4,4 miliona to natomiast osoby bezpaństwowe, to znaczy takie, którym z różnych przyczyn nie nadano obywatelstwa³.

Dla wielu osób jedyną formą wyjazdu do innego kraju staje się niebezpieczna podróż i ubieganie się o ochronę międzynarodową⁴.

Na przeciwnym biegunie znajdują się osoby najbogatsze, mogące wykupić legalizację pobytu, omijając tym samym wszelkie procedury, co nie jest praktyką sprawiedliwą, ale na pewno korzystną finansowo dla gospodarki. W raporcie „European Getaway”, opublikowanym przez Transparency International (TI) i Global Witness, czytamy, że w latach 2008–2018, dzięki programom złotych wiz, UE zyskała ponad 6 tys. nowych obywateli i obywaterek i 100 tys. nowych osób w niej zamieszkałych, większość z wysoce wątpliwymi źródłami dochodu.

RÓWNOŚĆ LUDZI WZGLĘDEM NIERÓWNYCH PROCEDUR

Osoby migranckie wnoszące o ochronę międzynarodową muszą oddać swój paszport, w zamian otrzymują tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca, które od niedawna jest plastikową kartą podobną do dowodu osobistego, ale wypisywane w placówce Straży Granicznej przypomina zielony świstek papieru, na który często nie można nawet odebrać listu poleconego, nie mówiąc o kupnie biletu czy założeniu konta w banku. Przedłużające się decyzje, trudne warunki pobytu, stagnacja, ale też brak znajomości polityki migracyjnej Unii Europejskiej i konieczność natychmiastowego podjęcia pracy – wszystkie te czynniki pchają ludzi do ucieczki. Próbując przekroczyć granicę innego państwa strefy Schengen, zatrzymani bez paszportu stają się „nielegalnymi migrantami”. Dlaczego nielegalnymi? Ponieważ w świetle prawa muszą pozostać w pierwszym kraju, w którym złożony został wniosek o ochronę międzynarodową i w którym ich paszport jest zatrzymany.

PYTANIE DO REFLEKSJI

- Czy czujesz różnicę między określeniem „nielegalny migrant” a „osoba o nieuregulowanym statusie prawnym”?

ĆWICZENIE

Uczestnicząc w dyskusji, w której osoby mówią o nielegalnej migracji, spróbuj wnieść aspekt procedur i dokumentów. Co mamy na myśli mówiąc „nielegalny”? Możesz odnieść się do siły paszportu. Wejdź na stronę [Global Passport Power Rank 2024 | Passport Index 2024⁵](#) i wspólnie zastanówcie się:

- Co łączy kraje będące na szczycie rankingu?
- Co łączy kraje będące na dole rankingu?
- Jak inwazja Rosji na Ukrainę zmieniła ranking? Porównaj rok 2021 z 2023.

OSOBY MIGRANCKIE I UCHODźCZE W POLSCE

JOANNA PANKOWSKA, SYLWIA ŹULEWSKA

Nie wiemy dokładnie, ile migrantów i migrantek mieszka w Polsce. Szacunki podają od 1,2 mln do 4 mln osób, co stanowi ok. 10 % społeczeństwa polskiego. W większości są to osoby pochodzące z Ukrainy i Białorusi. Sam fakt ich migracji do Polski nigdy nie budził większych kontrowersji,

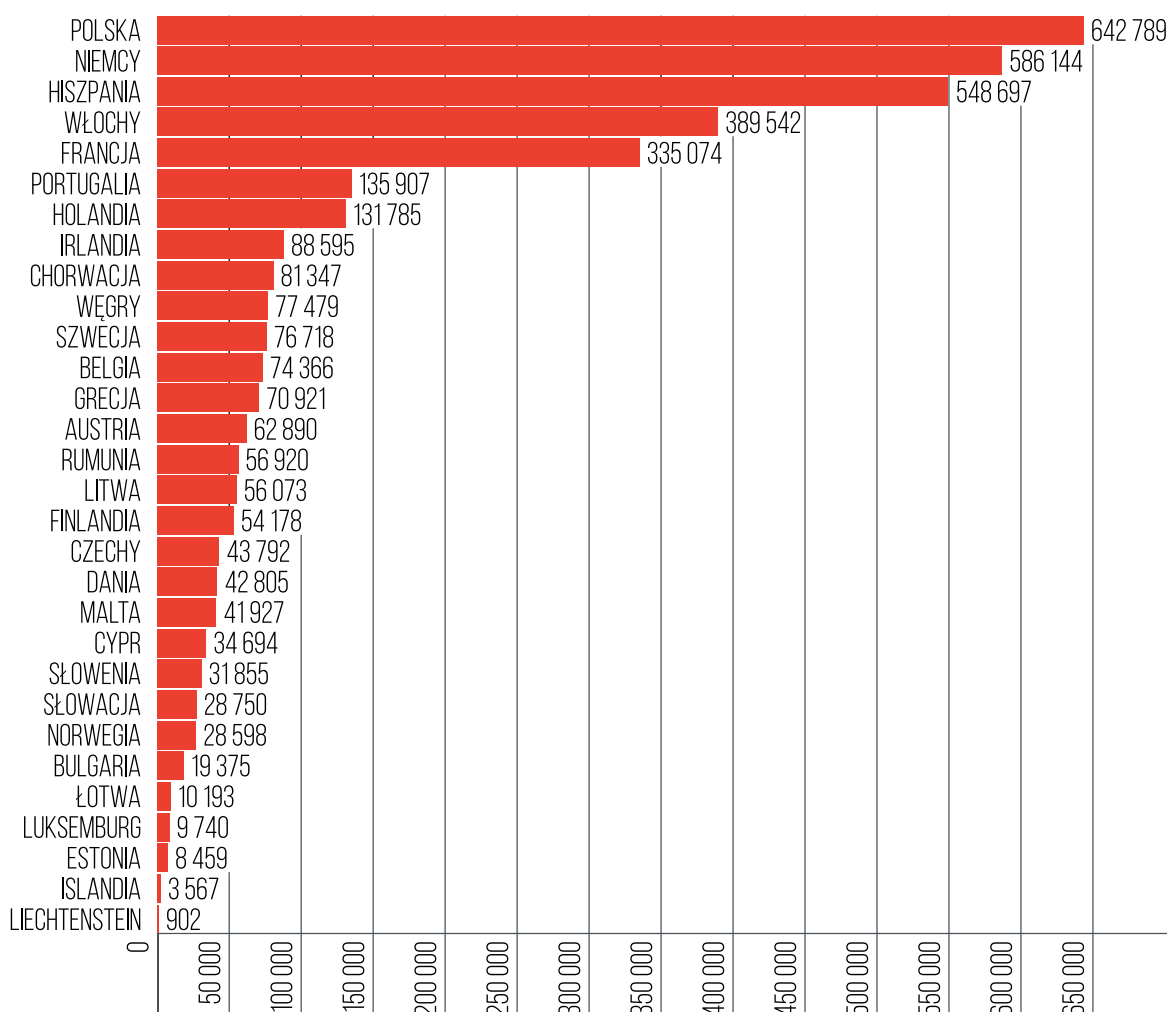
mimo że na przestrzeni ostatnich 10 lat zmieniła się główna przyczyna przyjazdu.

¹ Zezwolenia na pobyt to wszelkie dokumenty wydane przez organy państwa członkowskiego, umożliwiające obywatelowi lub obywatelce państwa trzeciego (spoza UE) legalny pobyt na jego terytorium.

W 2023 roku w całej Unii Europejskiej wydano 3,7 mln pierwszych zezwoleń na pobyt dla osób spoza UE¹. Polska, kolejny rok z rządu, była liderem – wydano 642,8 tys. zezwoleń. Rok wcześniej było to 700,26 tys. Znakomita większość dokumentów jest wydawana na podstawie zatrudnienia, znacznie mniejszą część stanowiły powody rodzinne i kolejno edukacyjne.

PIERWSZE WYDANE POZWOLENIA NA POBYT

W 2023 ROKU, W EUROPIE

ŹRÓDŁO: EUROSTAT

 ² Ochrona międzynarodowa po III kwartale 2024 r., dostęp 16.10.2024

Jednak gdy toczą się publiczne dyskusje dotyczące osób przyjeżdżających do Polski, największych emocji nie budzą osoby przybywające z powodów zarobkowych, osoby z Ukrainy uciekające przed wojną czy z Białorusi przed autorytarnym reżimem, a te wnioskujące o ochronę międzynarodową, posiadające obywatelstwo jednego z krajów globalnego Południa. Warto zauważyć, że jest to grupa nieproporcjonalna, nawet w kontekście ogólnej liczby wniosków o ochronę

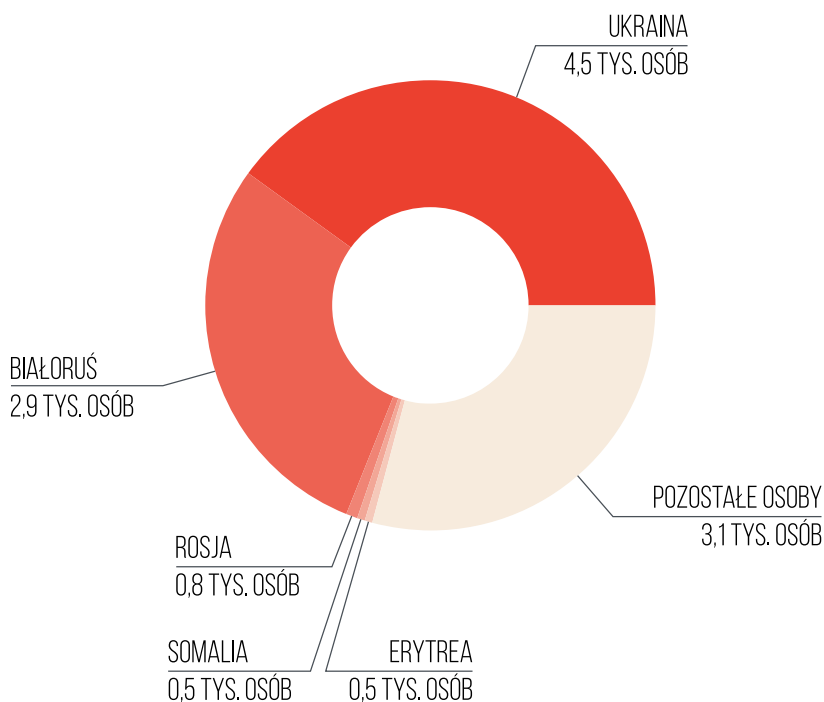
międzynarodową (czyli o przyznanie statusu uchodźcy lub o ochronę uzupełniającą). W 2024 roku w sprawie takich osób wpłynęło zaledwie 12,3 tys. wniosków (dane Urzędu do Spraw Cudzoziemców do końca września br.)².

Bez względu na to skąd i z jakiego powodu poszczególne osoby przyjeżdżają do Polski, żeby godnie żyć, muszą podjąć pracę. Jak już zauważyliśmy przyczyny ich przyjazdu są różne. Sytuacje uznawane za dobrowolne, jak te związane

 ³ Rodzaje przyznawanej pomocy, dostęp 13.11.2024

WNIOSKI O OCHRONĘ MIĘDZYNARODOWĄ

z pracą, odbieramy pozytywnie. Natomiast te, które uznajemy za przymusowe, jak ucieczka przed wojną (mimo że przymus ten wynika z okoliczności zewnętrznych, a nie wewnętrznych przekonań i ambicji) kojarzone są negatywnie. Argumenty pojawiające się w kontekście pomocy socjalnej, która miałyby być główną motywacją przyjazdu do Polski czy Europy, często są bezpodstawne. Osoby w procedurze uchodźczej mieszkające w ośrodku dla cudzoziemców przez pierwsze 6 miesięcy nie mogą pracować, mają zapewnioną opiekę zdrowotną, miejsce w ośrodku, 3 posiłki dziennie oraz 70 zł kieszonkowego na środki higieniczne i inne artykuły. O świadczenie 800+ mogą wnioskować osoby z przyznaną ochroną międzynarodową. Ośrodki dla cudzoziemców znajdują się w małych miastach, często w miejscach, w których znalezienie pracy jest bardzo trudne, a komunikacja miejska nie jest regularna. Osoby te mogą też zawnioskować o mieszkanie poza ośrodkiem, wtedy otrzymują 750 zł miesięcznie na wszystkie wydatki³. Pozostałe osoby migranckie muszą w Polsce pracować od pierwszych dni swojego pobytu (czyli odprowadzać składki ubezpieczenia społecznego i płacić podatki) lub w przypadku przyjazdu na studia, opłacić je i utrzymać się⁴⁵.

 ⁴ Ogólne warunki podejmowania studiów przez osoby z zagranicy, dostęp 13.11.2024

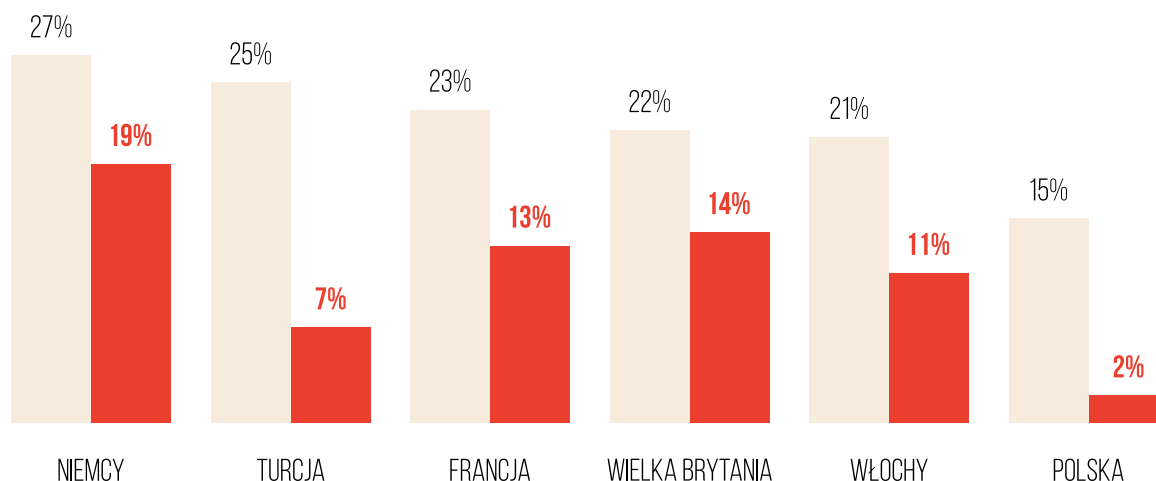
PYTANIA DO REFLEKSJI

- Jak te statystyki mają się do tego, co możemy usłyszeć o migracji i uchodźstwie w polskich mediach?
- Czy któreś informacje były dla Ciebie zaskakujące?

Mimo że nie znamy precyzyjnych statystyk dotyczących wszystkich typów migracji, jedno jest pewne – odczucia społeczeństwa w tym zakresie znacznie odbiegają od rzeczywistości. Zobacz, jak różni się postrzeganie tego, jaki procent populacji kraju stanowią imigranci i imigrantki (lewa kolumna) od rzeczywistości, czyli tego jaki procent rzeczywiście stanowią (prawa kolumna).

ODSETEK IMIGRANTÓW(-EK) W POPULACJI.

WYOBRAŻENIA VS. RZECZEWISTOŚĆ

PERCEPCJA: JAKĄ CZĘŚĆ POPULACJI LUDZIE UWAŻAJĄ ZA IMIGRANTÓW?

RZECZYWISTOŚĆ: JAKI ODSETEK POPULACJI FAKTYCZNIE STANOWIĄ IMIGRANCI?

ŹRÓDŁO: IOM (2022), IPSOS (2023)

 ⁵ Art. 324. - [Zwolnienie cudzoziemca z opłat za studia] - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, dostęp 13.11.2024

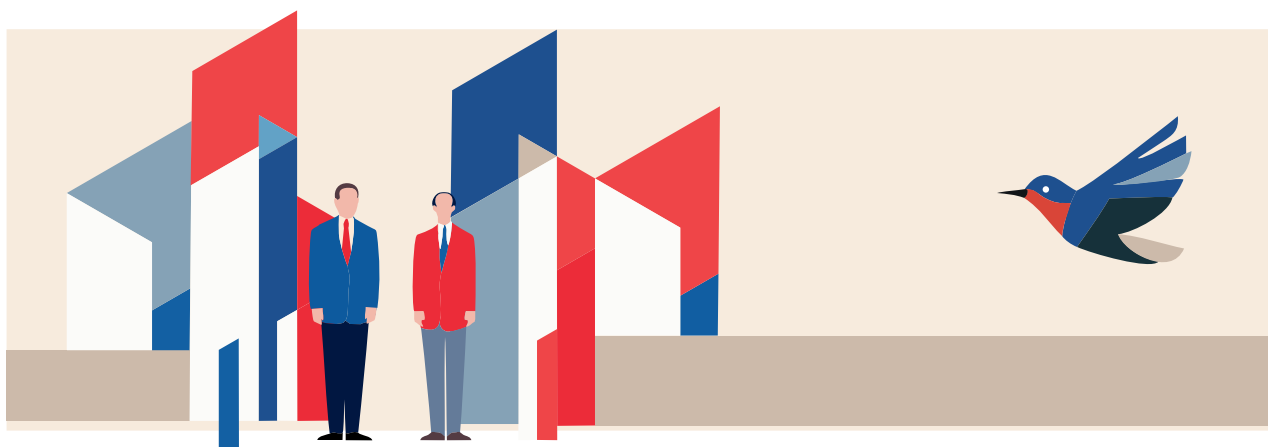
 ⁶ Jestem czarną Polką. Kiedy pytają "skąd jesteś?", odpowiadam, że z Nowego Sącza, dostęp 13.11.2024

RASIZM A MIGRACJE

Dyskursy polityczne na temat migracji stają się z roku na rok coraz bardziej negatywne i powiązane z rasistowskimi poglądami na temat migrantów i migrantek. Dlatego negatywne skutki narracji migracyjnych, a co za tym idzie dyskryminacji, dotyczą nie tylko osób, które doświadczyły migracji, ale też Polek i Polaków o ciemnych kolorach skóry. Osoby te spotykają się często z pytaniem „skąd są” lub z komentarzami typu „ładnie mówisz po polsku”. Dlatego rozmowa o migracji to nie tylko dyskusja o tym kto może stać się Polką/Polakiem w przyszłości, ale też uświadomienie sobie, jak różnorodne osoby należą do tej grupy już teraz. Polecamy czytanie i słuchanie czarnoskórych Polek i Polaków, m.in. Oliwii Bosomtwe, autorki książki „Jak biały człowiek”⁶.

STRATEGIA ODPYCHANIA – OCHRONA GRANIC

ALICJA KOSIŃSKA

Push backi to praktyka siłowego odsyłania migrantów i migrantek do państwa, z którego przedostały się przez granicę. Tragiczny ping-pong ludzkim losem cały czas dzieje się w Polsce i w innych państwach Unii Europejskiej. Europa znalazła się w impasie – z jednej strony jest orędowniczką praw człowieka, z drugiej zaś trudno jej samej ich przestrzegać, gdy w grę wchodzi kontrola własnych granic. Jednym z rozwiązań tego problemu ma być unijny Pakt o migracji i azylu. Czy rzeczywiście tak jest?

Obecnie w Afryce Subsaharyjskiej toczy się 35 konfliktów zbrojnych, a w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie aż 45¹. Liczby szokują, albowiem próżno szukać informacji na te tematy w polskich i europejskich mediach. Znikoma świadomość dotycząca wydarzeń na świecie sprawia, że wiele osób z Europy z podejrzliwością patrzy na migrantów i migrantki z globalnego Południa, nie zawsze dostrzegając szerszy, często tragiczny, kontekst ich wędrówki.

Zgodnie z Konstytucją RP osobom cudzoziemskim uciekającym m.in. przed konfliktami zbrojnymi przysługuje dostęp do procedury ubiegania się o ochronę międzynarodową (art. 56). Oczywiście mogą one dostać decyzję odmowną, jednakże sama procedura musi zostać przeprowadzona. Tymczasem trwająca od kilku lat sytuacja na granicy z Białorusią pokazuje, że prawo to jest regularnie łamane. Mimo chęci ubiegania się o ochronę międzynarodową, wielu migrantów i wiele migrantek jest wywożonych na Białoruś bez jej wszczęcia. Co gorsza, brak identyfikacji przez służby powoduje, że nie jest udzielana pomoc osobom należącym do grup szczególnie wrażliwych, takich jak: ofiary handlu ludźmi, osoby z niepełnosprawnościami czy nawet dzieci pozostawione bez opieki.

Innym ważnym aspektem prawnym jest zasada non-refoulement. Zgodnie z nią niedopuszczalne jest wydalenie cudzoziemców i cudzożemek na terytoria, gdzie groziłyby im tortury czy niehumanitarne traktowanie. Reguluje to zarówno tzw. unijna dyrektywa powrotowa, jak i Konwencja dotycząca statusu uchodźców. Takim terytorium jest Białoruś – przemoc, której doświadczają tam osoby migranckie, ale przecież także obywatele i obywatelki, jest bardzo dobrze udokumentowana.

 ¹ Today's Armed Conflicts, dostęp 12.11.2024

 ² Pakt o migracji i azylu, dostęp 12.11.2024

 ³ Desert Dumps, dostęp 12.11.2024

 ⁴ Konsorcjum Migracyjne, dostęp 13.11.2024

 ⁵ Grupa Granica, dostęp 13.11.2024

 ⁶ Fundacja Ocalenie, dostęp 12.11.2024

ĆWICZENIE

Zapoznaj się z dokumentem „Odzyskać kontrolę. Zapewnić bezpieczeństwo”⁷ i zastanów się:

- Czy dokument powołuje się na konkretne dane, raporty, zestawienia?
- Czy odnosząc się do polityki migracyjnej innych państw, precyzuje o jakich państwach mowa i czy uwzględnia ich zróżnicowane podejście do polityki migracyjnej, wynikające np. z kolonialnej przeszłości?

PAKT O MIGRACJI I AZYLU

Rozwiązaniem wyzwań, przed jakimi stanęła Unia Europejska, miał być pakt o migracji i azylu przyjęty 14 maja 2024 r., który w zamyśle powinien zapobiegać nadużyciom, promować legalne drogi migracji i dbać o ochronę praw oraz solidarność². Jednak organizacje prawnicze alarmują, że może on być źródłem wielu nowych nadużyć.

Na samych granicach Unii Europejskiej pakt przewiduje wprowadzenie kontroli przesiewowej, która w ciągu 7 dni ma ocenić, czy kierować danego migranta do organów rejestrujących wnioski o ochronę międzynarodową, czy też poddać go procedurom powrotowym. Same procedury azylowe mają zostać znacząco skrócone, co z jednej strony byłoby dużym usprawnieniem, z drugiej zaś nie rozwiązuje problemu braku kadr i tłumaczy.

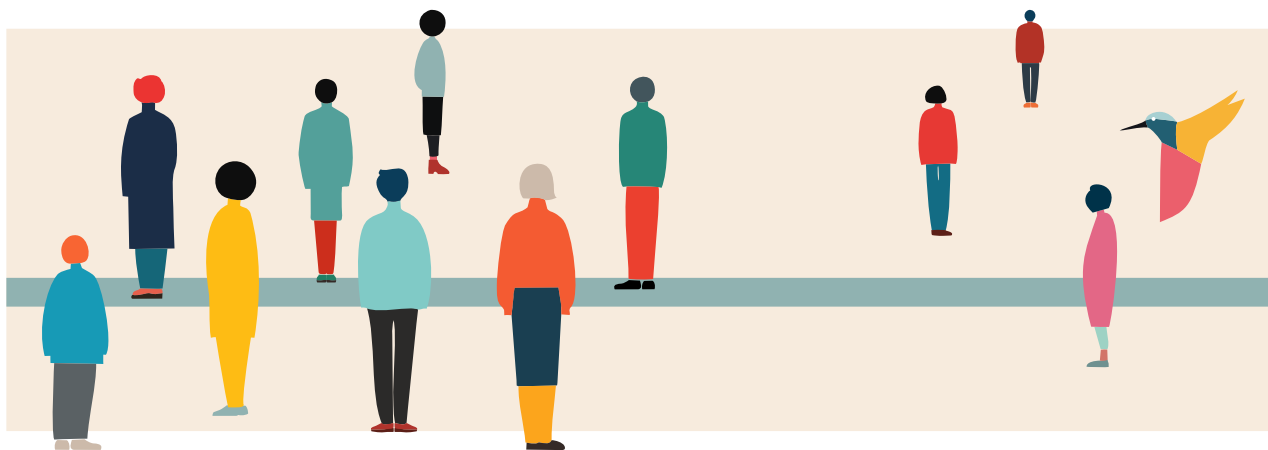
Kontrowersje wzbudzają jednak wspomniane procedury powrotowe. Te mogą odbywać się m.in. w oparciu o „partnerstwa międzynarodowe”, czyli umowy z państwami takimi jak Turcja, Tunezja czy Egipt. Oznacza to, że skuteczność polityki migracyjnej unii zostanie poniekąd uzależniona od rządów państw trzecich, niekiedy autorytarnych. Ta swoista eksternalizacja problemu migracji i przeczucie go na państwa ościenne może z kolei grozić łamaniem wspomnianej zasady non-refoulement i odsyłaniem migrantów i migrantek do państw, w których nie będą bezpieczni. Powodem do obaw są również podobne partnerstwa międzynarodowe unii, które (wg. śledztwa dziennikarskiego grupy Lighthouse Reports) prowadziły do wypychania migrantów i migrantek (w tym dzieci) na pustynie w Tunezji, Maroku i Mauretanii. Tam osoby te były pozostawiane bez pomocy, wody czy jedzenia, co narażało je na przemoc, porwania, handel ludźmi i tortury³.

W październiku 2024 polski rząd przyjął dokument określający strategię migracyjną na lata 2025-2030. Zgodnie z nim, w przypadku zagrożenia destabilizacji państwa, powinno być możliwe czasowe i terytorialne zawieszanie prawa do przyjmowania wniosków o azyl, co jest de facto zawieszaniem podstawowych praw człowieka, które są niezbywalne i nienaruszalne. Wejście w życie dokumentu w wersji w jakiej został on ogłoszony, nie przełoży się na zwiększenie kontroli i bezpieczeństwa (co sugeruje sam tytuł dokumentu – „Odzyskać kontrolę. Zapewnić bezpieczeństwo”), bo taki efekt możemy osiągnąć jedynie weryfikacją i sprawdzeniem przyjezdnych osób (czyli właśnie procedurą azylową).

Zwolennicy paktu argumentują, że odstraszy on potencjalnych przybyszy. Czy jednak zlikwiduje źródło desperacji osób uchodźczych, a nam umożliwi outsourcing poczucia winy?

Jeżeli chcesz śledzić na bieżąco powstawanie dokumentów i raportów dotyczących migracji, polecamy odwiedzanie stron internetowych Konsorcjum Migracyjnego⁴, Grupy Granica⁵ oraz Fundacji Ocalenie⁶.

EFEKT JEDNORODNOŚCI GRUPY OBCEJ

ELIZA GAUST

Jest to mechanizm postrzegania osób należących do grupy obcej jako bardziej do siebie podobnych i jednorodnych niż tych należących do grupy własnej. Zjawisko to zostało opisane po raz pierwszy przez badacza Henriego Tajfela¹.

Tendencja postrzegania grupy obcej jako bardziej jednorodnej często wynika z braku znajomości tej grupy i ze skłonności do generalizacji. Konsekwencją tego mechanizmu jest powstawanie stereotypów na temat grup, które identyfikujemy jako obce.

Dzieje się tak, ponieważ kiedy myślimy o członkach i członkiniach grup, z którymi sami się identyfikujemy, to mają one imiona, historie i rozmaite cechy, które dostrzegamy na co dzień. Natomiast kiedy myślimy o grupie nam obcej, w której nie mamy bliskich osób, to posługujemy się najczęściej szczątkowymi informacjami docierającymi do nas np. z mediów.

Efekt jednorodności grupy obcej wyraża się także w przekonaniu, że wszyscy „oni” są tacy sami (np. uchodźcy, Azjaci, mężczyźni itd.), a także w częstszym myleniu członków i członkiń obcej grupy niż własnej.

Jeśli myśląc o tych grupach, widzisz jakiś konkretny obraz, to prawdopodobnie jest on nieprawdziwy. Żadna grupa społeczna nie jest spójna i jednorodna, a osoby należące do tych grup bardzo różnią się między sobą. Nikt nie może wypowiadać się w imieniu wszystkich Polek, studentów czy mężczyzn, bo są to bardzo różnorodne społeczności. Grupy migranckie i uchodźcze to nie tylko różne tożsamości osób, ale też zróżnicowane kraje pochodzenia, powody wyjazdu i motywacje.

Na tożsamość każdego i każdej z nas składa się wiele aspektów.

Tożsamość oznacza przynależność do wielu grup. Niektóre z nich wydają nam się tak oczywiste, że na co dzień ich nie zauważamy (np. grupa osób posługujących się językiem polskim). A jednak tożsamość każdego i każdej z nas jest bardzo złożona.

Tej złożoności nie widać czasami w przekazach medialnych,

 ¹ Efekt jednorodności grupy obcej, dostęp 12.11.2024

ĆWICZENIE

Wypisz 5 grup, z którymi się identyfikujesz.

- Ćwiczenie „Fragmenty mojej tożsamości” można wykonać w rozszerzonej wersji. Znajduje się ono w pakiecie edukacyjnym „Antydyskryminacja”². (str. 49)

PYTANIE DO REFLEKSJI

- Kogo widzisz, kiedy myślisz o katolikach? A kogo – kiedy o migrantach?

 ² "Antydyskryminacja", dostęp 12.11.2024

 ³ IKEA publikuje Leksykon Dobrego Języka, dostęp 12.11.2024

 ⁴ „Wszyscy są tacy sami”. Straszanie migrantami działa, bo politycy cynicznie wykorzystują ludzkie błędy poznawcze, dostęp 12.11.2024

 ⁵ Czy imigracja zwiększa przestępczość? A jak myślicie? Dostęp 12.11.2024

w których osoby z doświadczeniem migracji często opisywane są, jako jednorodna grupa. Język opisujący osoby w drodze jest często obarczony stereotypami, a zwroty takie jak: „inwazja”, „najazd” czy „szturm”, używane w odniesieniu do nich, mają na celu wywołanie strachu, często fałszując przy tym skalę migracji³. Używanie takich określeń przyczynia się do negatywnego nastawienia wobec osób z doświadczeniem migracyjnym⁴.

Być może zauważyliście(-łyście), że w artykułach i newsach na temat przestępstw dokonanych przez osoby z grup mniejszościowych zawsze podkreślana jest tożsamość tych osób – ich pochodzenie czy wyznanie. To może kreować nieprawdziwy obraz wzrostu przestępczości związanej z osobami niebędącymi Polakami. Tymczasem, mimo większej liczby osób z doświadczeniem uchodźczym w Polsce w ostatnich latach (zwłaszcza osób z Ukrainy, które przyjechały tu po inwazji Rosji na ich kraj), poziom przestępczości pozostaje stały mniej więcej od połowy poprzedniej dekady, a nawet spada. Wskaźnik przestępstw na tysiąc mieszkańców w Polsce wynosi 36,73 przypadków rocznie i należy do najniższych w Europie⁵.

Mimo że często da się zweryfikować liczby i statystyki, to niewiele osób zadaje sobie ten trud. Kiedy stykamy się z narracjami, które zbudowane są na strachu przed osobami uchodźczymi, często rządzą nami emocje powodujące uniwersalne błędy poznawcze. Dlatego warto sprawdzać informacje z różnych źródeł i starać się „rozbrajać” emocje, skupiając się na faktach.

PYTANIE DO REFLEKSJI

- O jakich grupach społecznych, Twoim zdaniem, najczęściej pojawiają się w mediach nieprawdziwe, dezinformujące newsy? Jak myślisz, dlaczego niektóre grupy są na nie narażone bardziej od innych?

RAŻĄCA NIEWDZIĘCZNOŚĆ OBDAROWANEGO

NATALIA KONWERSKA

Rażąca niewdzięczność obdarowanego” to pojęcie funkcjonujące w polskim prawie i na jego podstawie osoba, która przekazała darowiznę, może ją odwołać. Jak można przeczytać w artykułach prawnych – jest przesłanką i opiera się na wewnętrznych odczuciach darczyńcy¹.

Pojęcie „wdzięczność” pojawia się często w relacjach opisujących odpowiedź Ukrainy na pomoc humanitarną i solidarność, jaką okazał jej polski rząd i społeczeństwo po eskalacji wojny 24.02.2022 roku. Wielu polityków próbowało przekonywać, że wsparcie ludności ukraińskiej niszczy polską gospodarkę, natomiast raport *„Analiza wpływu uchodźców z Ukrainy na gospodarkę”* z marca br. wskazuje, że: wpływy z podatków przewyższają wysokość wydatków rządowych związanych z uchodźcami².

Dopóki Polska jest tą stroną, która udziela wsparcia, która miłosiernie pomaga i ze współczuciem pochyla się nad losem „ubogiego krewnego”, jakim jest Ukraina, dopóty wszystko układa się wspaniale – uważa Olena Babakowa ukraińska ekspertka i wykładowczyni warszawskiej uczelni Vistula³.

Czy miłosierne pomaganie osobom, które wpisują się w obraz ofiary, czyli osoby skromnej i ubogiej, nie jest zjawiskiem uniwersalnym? Takie tematy jak drogie auta, którymi przybyli do krajów europejskich obywatele i obywatelki Ukrainy, czy smartfony posiadane przez uchodźców i uchodźczynie z Syrii stały się punktami zapalnymi dyskusji i argumentami rzekomo świadczącymi o tym, że nie są to osoby „godne” naszego współczucia⁴.

Czym zatem jest niewdzięczność? Czy nie jest niezadowoleniem darczyńcy, że jego trud i poświęcenie nie zostało nagrodzone tak, jak tego oczekiwał? Czy nie jest to oczekiwanie, że osoba, której pomagamy, bez słowa sprzeciwu i z podziękowaniem przyjmie to, co oferujemy?

Szereg badań wskazuje na to, że pomoc społeczna jest bardzo

 ¹ Rażąca niewdzięczność obdarowanego – czym jest, przykłady, dostęp 12.11.2024

 ² Poland: Analysis of the impact of refugees from Ukraine on the economy of Poland (March 2024), dostęp 12.11.2024

PYTANIE DO REFLEKSJI

- Zapisz na kartce trzy przymiotniki określające osobę w kryzysie, które jako pierwsze przyjdą Ci do głowy. Jakie to słowa i dlaczego właśnie one obrazują osobę potrzebującą wsparcia?

PYTANIE DO REFLEKSJI

- A Ty, czego oczekujesz w zamian za pomoc? Skąd czerpiesz swoją motywację do pomagania?

³ "Wymagają zapłaty, a ty cały czas krwawisz". Ukraińcy nie kryją rozgoryczenia po słowach polskiego ministra, dostęp 14.11.2024

PYTANIA DO REFLEKSJI

- Przypomnij sobie sytuację, w której obca osoba próbowała podejmować decyzję za Ciebie i oczekiwała, że proponowane rozwiązanie, wsparcie materialne lub niematerialne wywoła w Tobie zadowolenie, kiedy w rzeczywistości było ono zupełnie nietrafione. Jak się wtedy czułaś(-eś)?
- Co Ciebie motywuje do podejmowania działań pomocowych w codziennej pracy?
- Czym jest dla Ciebie wdzięczność i czy motywuje Cię do działania?
- Czy jeżeli byś wiedział(a), że nie otrzymasz wdzięczności za włożony trud, zaniechasz tych działań?
- Jak reagujesz/co czujesz, gdy osoba nie okazuje zadowolenia za okazaną przez Ciebie pomoc?

intensywna na początku kryzysu, ale zapął do jej niesienia szybko spada. Wiele osób wypala się emocjonalnie i traci energię, ponieważ zaangażowanie ma swoją datę ważności⁵⁶⁷.

Chęć pomagania zależna jest też od grupy, która wsparcia potrzebuje. Na przykładzie osób migrujących można dostrzec, że istotny jest kraj pochodzenia. Jak możemy przeczytać w artykule Anny Chmielewskiej z Fundacji Ocalenie, podczas eskalacji wojny w Ukrainie ten podział był wyraźnie widoczny, gdy ze wsparcia wykluczone były osoby zamieszkujące Ukrainę i z niej uciekające, ale niebędące ukraińskiego pochodzenia⁸. Dlaczego tak dużym wsparciem obdarzyliśmy obywateli Ukrainy, gdy w tym samym czasie nie chcieliśmy udzielić wsparcia osobom uchodźczym między innymi z Somalii, Syrii czy Iraku?

Profesor Małgorzata Kossowska, badająca psychologiczne aspekty pomagania, w wywiadzie przeprowadzonym dla serwisu OKO.press mówi: *Szukając powodów tego otwarcia na potrzeby sąsiadów, wskazywano zwykle dwie sprawy: po pierwsze, lęk, że jesteśmy kolejni na liście Putina, po drugie to, że Ukraińcy są do nas podobni, że w gruncie rzeczy niewiele nas różni. Pomagaliśmy ze strachu? Lęk pierwszy przyszedł nam do głowy. Jego rola jako czynnika sprzyjającego pomaganiu jest dość dobrze opisana w literaturze. Zagrożenie sprawia, że inni stają się nam bliscy. Mówię nie tylko o fizycznym dystansie, ale przede wszystkim o bliskości emocjonalnej. Myślimy o sobie i innych jako o części świata, który jest zagrożony. I wtedy łatwiej nam w sposób naturalny pomagać, bo tak naprawdę pomagamy wówczas sobie⁹.* Aspekt psychologiczny jest bardzo istotny w relacji osoby wspierającej i wspieranej. Uświadomienie sobie w jakiej sytuacji jest dana osoba, zrozumienie i zaakceptowanie innej perspektywy mogą pomóc w przyjęciu potrzeb konkretnego człowieka, nawet jeśli dla osoby wspierającej są absurdalne i niezrozumiałe.

Więcej o tym „Jak emocje, uczucia i stan psychiczny wpływają na integrację uchodźców i migrantów w Polsce” dowiesz się dołączając do Akademii Migracyjnej, na której dostępny jest webinar oraz kilkadziesiąt innych materiałów na temat migracji¹⁰.

Podejmując się wsparcia osób z doświadczeniem migracji i uchodźstwa, warto sięgnąć po rady specjalistów i specjalistek pracujących w sektorze humanitarnym, którzy(-e) są ekspertami(-kami) w tym temacie. Polecamy zapoznać się z materiałami przygotowanymi przez organizację Save the Children „Nie szkodzić”¹¹ oraz z webinarium Polskiej Akcji Humanitarnej „Jak pomagać, aby nie szkodzić? Perspektywa globalna”¹². Dowiesz się z nich m.in. w jaki sposób pomagać, aby nie szkodzić, oraz jak poznawać i odpowiadać na realne potrzeby osób, które tej pomocy potrzebują.

Realne potrzeby to takie, które są zbadane i zdiagnozowane poprzez bezpośredni kontakt z osobami, które wspieramy. Dzięki diagnozie możemy uniknąć np. przekazania setki dziecięcych ubrań do ośrodka dla cudzoziemców, który zamieszkuje jedynie osoby dorosłe. Zadawanie pytań w formie ankiety czy wywiadu pomoże w skutecznym pomaganiu. Więcej o wspieraniu osób uchodźczych dowiesz się z rozmowy zrealizowanej przez EPAL „Wędką, a nie rybą Czego nie potrzebują uchodźcy?”¹³.

 ⁴ Kim są uchodźcy na granicy? Ktoś rzucił hasło o smartfonie i markowych ubraniach, dostęp 12.11.2024

 ⁵ Kryzys pomagania. Jak z niego wyjść i zyskać motywację? Dostęp 12.11.2024

 ⁶ Polska szkoła pomagania, dostęp 12.11.2024

 ⁷ Barometr humanitarny 2024, dostęp 12.11.2024

 ⁸ Fundacja Ocalenie. Odpowiedź na kryzys humanitarny jako nauka pokory, dostęp 12.11.2024

 ⁹ Jak pomagaliśmy uchodźcom z Ukrainy i dlaczego? Dostęp 12.11.2024

 ¹⁰ Kurs Psychologia, dostęp 12.11.2024

 ¹¹ Nie szkodzić, dostęp 12.11.2024

 ¹² Jak pomagać, aby nie szkodzić? Perspektywa globalna. Dostęp 12.11.2024

 ¹³ Rozmowa EPALE: Wędka, a nie ryba Czego nie potrzebują uchodźcy, dostęp 12.11.2024

KATASTROFA KLIMATYCZNA A MIGRACJE

JULIA ORŁOWSKA

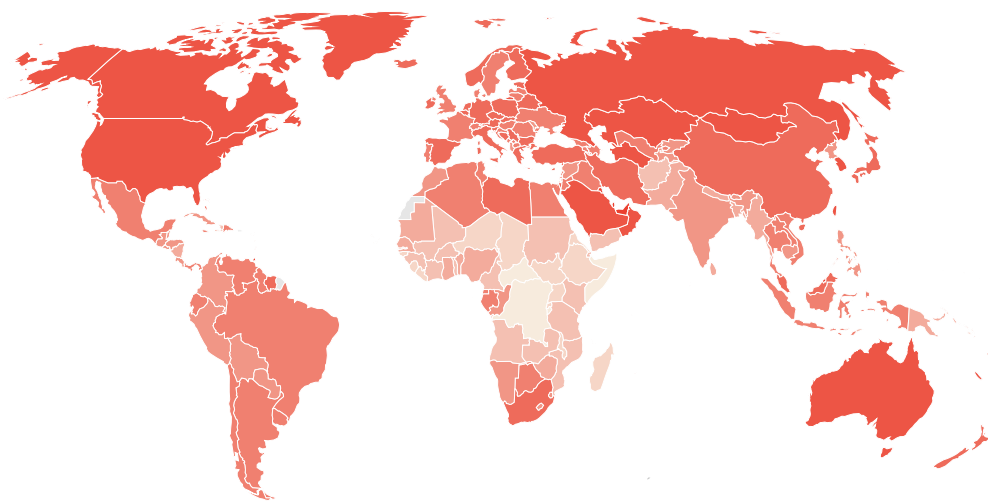
 ¹ Per capita CO₂ emissions, dostęp 12.11.2024

Wdobie katastrofy klimatycznej często możemy usłyszeć hasło: „uratujmy planetę dla przyszłych pokoleń”. Jednak te same zjawiska, przed którymi chcemy uchronić nasze dzieci i wnuki, **już dziś dotykają miliony osób mieszkających poza globalną Północą**. Rekordowe temperatury, pożary, susze, powodzie, brak dostępu do czystej wody pitnej – społeczności żyjące na terytorium państw globalnego Południa doświadczają skutków katastrofy klimatycznej już od pokoleń.

MAPA UKAZUJĄCA SKALĘ PRZEKRACZANIA LIMITÓW EMISJI CO₂

(LIMITY ZOSTAŁY ZDEFINIOWANE W ODNIESIENIU DO PRZEKRACZANIA PRZEZ PAŃSTWO 350 PPM ATMOSFERYCZNEGO CO₂, CZYLI BEZPIECZNEJ GRANICY PLANETARNEJ)

BRAK DANYCH

0T 0.1T 0.2T 0.5T 1T 2T 5T 10T 20T

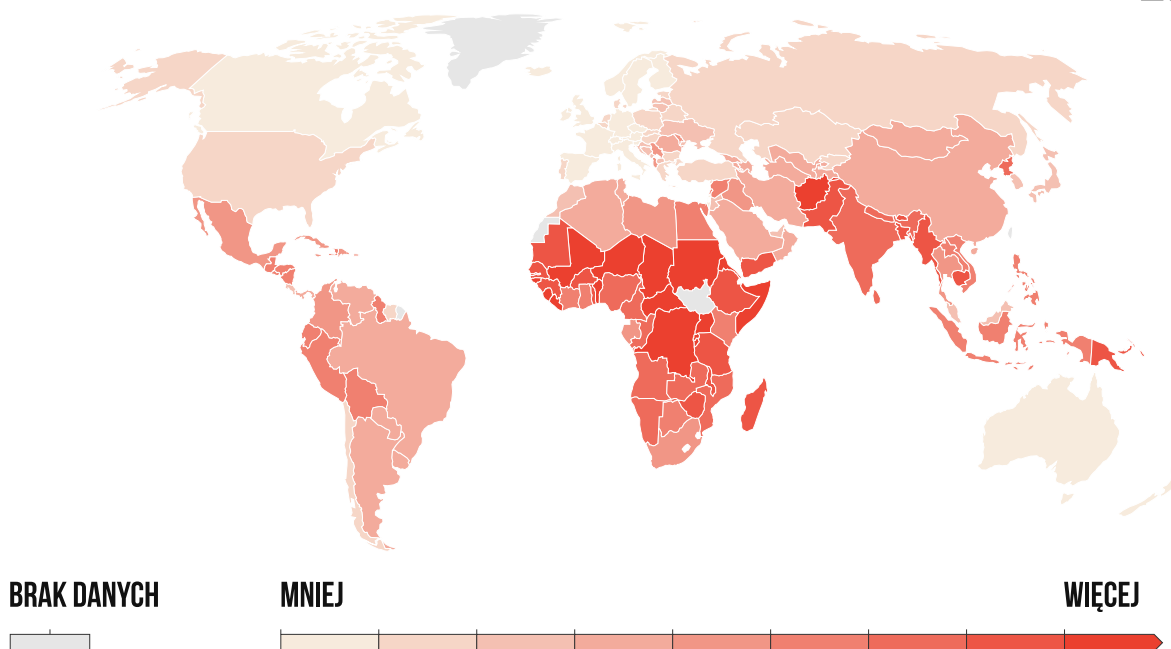
ŹRÓDŁO: THE LANCET

Choć kategoria uchodźcy(-czyni) klimatycznego(-j) nie funkcjonuje jeszcze w prawie międzynarodowym, katastrofa klimatyczna jest składową innych przyczyn migracji. Takie zjawiska jak nieprzewidywalność klimatu i ekstremalne zjawiska pogodowe pogłębiają kryzysy ekonomiczne, stają się osiã konfliktów zbrojnych, odbierają ludziom sposoby zarobkowania i poczucie bezpieczeństwa. Kluczowe dla zrozumienia powiązań między migracją a katastrofą klimatyczną jest uświadomienie sobie, że **zmiany klimatu nie muszą być bezpośrednim powodem zagrożenia, a czynnikiem je wielokrotniającym**. Najbardziej narażone na ich skutki są osoby o niskich dochodach, osoby marginalizowane i społeczności wiejskie – czyli grupy, które są najmniej odpowiedzialne za pogłębianie kryzysu.

 ² 2024 Global Report on Internal Displacement (GRID), dostęp 12.11.2024

MAPA UKAZUJĄCA ZDOLNOŚĆ ADAPTACJI I WRAŻLIWOŚĆ NA SKUTKI KATASTROFY KLIMATYCZNEJ

ŹRÓDŁO: NOTRE DAME GLOBAL ADAPTATION INITIATIVE

JAK WYGLĄDA TO W LICZBACH?

X16

W 2022 r. osoba mieszkająca w Polsce przeciętnie emitowała około 16 razy więcej CO₂ niż osoba w Sudanie Południowym¹.

26,4 MLN

W 2023 r. zagrożenia związane z klimatem przyczyniły się do 26,4 mln przymusowych przemieszczeń².

 ³⁴ Global Report 2023. Climate action, dostęp 12.11.2024

 ⁵ Climate change fuels clashes in Cameroon that force thousands to flee, dostęp 12.11.2024

 ⁶ Raport: Globalnie ocieplenie a rewolucja w Syrii, dostęp 12.11.2024

70%

W 2023 r. 70% osób ubiegających się o azyl lub status uchodźczy pochodziło z krajów bardzo narażonych na zmiany klimatu³.

 ⁷ Dhaka tonie w ludziach. Czy uda się zatrzymać migracje klimatyczne w Bangladeszu? Dostęp 12.11.2024

3/4

W 2023 r. 3/4 osób uciekających przed konfliktami, przemocą, łamaniem praw człowieka i katastrofami żyje dziś w krajach o wysokim lub ekstremalnym poziomie narażenia na zagrożenia związane z klimatem⁴.

 ⁸ Woda w kryzysie klimatycznym, dostęp 12.11.2024

Jak to wygląda na realnych przykładach? W północnym Kamerunie w 2021 r. setki osób zginęło, a dziesiątki tysięcy uciekło do sąsiedniego Czadu w wyniku konfliktu między pasterzami a rybakami i rolnikami, który został wywołany przez malejące zasoby wodne, co było związane ze zmianą klimatu⁵. W 2011 r. w Syrii do arabskiej wiosny przyczyniła się najdłuższa susza w historii. Doprowadziła do migracji ze wsi do miast półtora miliona osób, a marginalizacja migrujących społeczności wiejskich – do wybuchu społecznego niezadowolenia. Protesty z kolei zostały stłumione przez brutalne represje⁶. Dalej analizując historię, w 1970 r. w Bangladesz (będący wówczas Pakistanem Wschodnim) uderzył najsilniejszy cyklon tropikalny w udokumentowanej historii – huragan Bhola. Zabił co najmniej 300 tysięcy osób i spowodował gigantyczne straty materialne. Opieszałość władz w reakcji na katastrofę przyczyniła się także do wybuchu bangladeskiej wojny narodowowyzwoleńczej, która zakończyła się uzyskaniem niepodległości od Pakistanu⁷.

 ⁹ Small farms, big impacts: mainstreaming climate change for resilience and food security, dostęp 12.11.2024

Te przykłady pokazują, że w celu zrozumienia powiązań pomiędzy migracją a katastrofą klimatyczną musimy dostrzegać oddziaływanie na siebie wielu zjawisk: klimatycznych, społecznych, ekonomicznych i politycznych. Ludzkość jest częścią globalnego ekosystemu, dlatego wszystko co wytworzył człowiek – systemy społeczno-polityczne, gospodarka, infrastruktura – jest wrażliwe na zaburzenia klimatu i degradację środowiska.

 ¹⁰ ND-GAIN Country Index, dostęp 12.11.2024

Katastrofa klimatyczna jest niezwykle ważnym czynnikiem wpływającym na migracje w XXI w. Żeby w pełni zrozumieć to zjawisko, powinniśmy przestać opowiadać o nim jako o problemie, który dotyka nas wszystkich tak samo, a wzmacniać umiejętność dostrzegania nowych wymiarów nierówności.

UDZIAŁ W PRODUKOWANIU NADMIARU GLOBALNYCH EMISJI CO2 W 2015:

40%

29%

23%

8%

USA

UNIA
EUROPEJSKA

RESZTA
GLOBALNEJ
PÓŁNOCY

GLOBALNE
PÓŁDNIENIE

NALEŻY MIEĆ ŚWIADOMOŚĆ, ŻE:

- w trakcie klęsk żywiołowych najbardziej narażoną na śmierć grupą społeczną są osoby o niskich dochodach i osoby marginalizowane⁸;
- najbardziej narażone na skutki katastrofy klimatycznej są państwa najuboższe, którym brakuje środków na budowę infrastruktury odpornej na zmiany klimatu czy wypłacanie poszkodowanym świadczeń społecznych;
- na kryzys klimatyczny najbardziej wrażliwe są zawody mocno uzależnione od warunków naturalnych, takie jak: rolnicy(-czki), pasterze(-rki) czy rybaki(-czki)⁹;
- zmiany klimatu nie dotyczą wszystkich regionów na świecie tak samo – istnieją państwa bardzo odporne na ich skutki (Norwegia, Szwajcaria, Finlandia, Dania, Wielka Brytania, Nowa Zelandia), jak i niezwykle na nie wrażliwe (Erytrea, Demokratyczna Republika Konga, Afganistan, Sudan), a pomiędzy nimi znajduje się całe spektrum szarości¹⁰;
- w 2023 r. Polska była na 21 miejscu w rankingu państw o największym PKB¹¹, jest więc uprzywilejowana względem większości krajów na świecie, które w przypadku katastrof naturalnych nie są w stanie uruchomić rezerw finansowych czy skorzystać z funduszy europejskich.

 ¹¹ List of countries by GDP (nominal), dostęp 12.11.2024

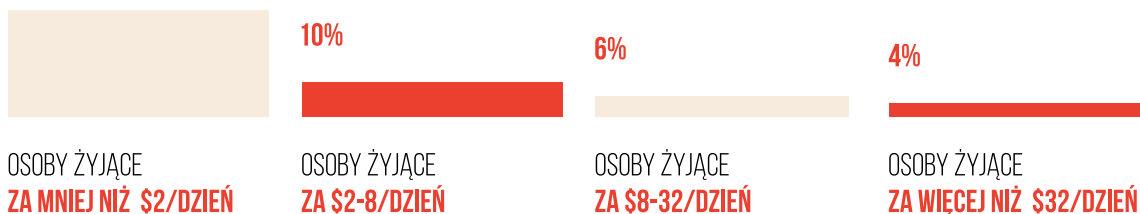

 ¹² Where will climate change hit hardest? These interactive maps offer a telltale glimpse. Dostęp 12.11.2024

ROCZNA LICZBA ZGONÓW Z POWODU KATASTROF NATURALNYCH NA MILION OSÓB (ŚREDNIA Z OKRESU 1991-2016)

31%

ŹRÓDŁO: GAPMINDER NA PODSTAWIE EM-DAT

W celu lepszego zrozumienia mechanizmów współczesnej migracji trzeba mieć na uwadze katastrofę klimatyczną. Nie tylko w jej wymiarze środowiskowym, ale również społecznym i ekonomicznym. Migracje, postrzegane dziś jako zarobkowe, mogą mieć tak naprawdę źródło w ubożeniu społeczeństw w wyniku zmian klimatu. Problemem nie są jedynie skutki drastycznie zmieniającego się stanu planety, ale przede wszystkim pogłębiające się przez to nierówności. W momencie, gdy globalna Północ jest w zdecydowanym stopniu odpowiedzialna za kryzys, państwa globalnego Południa ponoszą jego największe konsekwencje. Niektórzy uczeni i uczone, tacy jak Katharine Hayhoe, twierdzą, że kluczowe jest odwrócenie dyskusji politycznej od globalnych średnich, aby skupić się na lokalnych ekstremach¹². Świadomość tych zjawisk może pomóc nam w szukaniu skutecznych rozwiązań i eliminowaniu źródeł problemu, ponieważ samo przeciwdziałanie katastrofie klimatycznej, bez dążenia do sprawiedliwości społecznej i ekonomicznej, może okazać się bezskuteczne.

 ¹³ Mapa świata „Zmien perspektywę”, dostęp 12.11.2024

 ¹⁴ Population by Continent 2024, dostęp 12.11.2024

 ¹⁵ List of continents by GDP, dostęp 12.11.2024

 ¹⁶ Share of fatalities from natural disasters in 2023, by continent, dostęp 12.11.2024

 ¹⁷ Quantifying national responsibility for climate breakdown: an equality-based attribution approach for carbon dioxide emissions in excess of the planetary boundary, dostęp 12.11.2024

 ¹⁸ Share of economic damage caused by natural disasters in 2023, by continent, dostęp 12.11.2024

 ¹⁹ Global displacement overview. 117.3 million people forced to flee, dostęp 12.11.2024

ĆWICZENIE

Jeżeli prowadzisz zajęcia i chcesz rozmawiać o nierównościach i migracjach klimatycznych, przeprowadź ćwiczenie **świat na 100%**. Potrzebna Ci będzie wydrukowana mapa¹³ oraz 300-400 elementów, które osoby uczestniczące będą rozkładać na mapie (np. klocki, kartki w trzech kolorach, patyczki różnej długości).

Poproś osoby uczestniczące, żeby wyobraziły sobie, że 100 elementów, które im przekazaliśmy, to wszyscy ludzie na świecie. To tak, jakby wszyscy ludzie, którzy żyją na świecie, nagle spotkali się w jednym miejscu. Zadanie polega na podzieleniu ich na poszczególne kontynenty – na każdym z kontynentów trzeba położyć taką część „ludzików”, jaka na nim mieszka (procentowo). Następnie po kolei weryfikujemy to z prawdziwymi danymi i prosimy, aby, zgodnie z podawanymi przez nas liczbami, uczestnicy i uczestniczki ćwiczenia zmienili swoje ustawienie i ponownie rozmieścili „ludziki”. Sugerowane źródło aktualnych danych: World Population Review¹⁴.

Następnie poproś osoby uczestniczące o wyobrażenie sobie, że kolejne 100 elementów stanowi całe bogactwo świata (bez bogactw naturalnych). Zasugeruj, aby spróbowały sobie wyobrazić dochód, jaki przypada na poszczególne kontynenty i zgodnie z tym rozmieściły sztabki, stawiając je na poszczególnych kontynentach. Następnie podaj rzeczywiste dane¹⁵ i poproś o przestawienie elementów zgodnie z nimi.

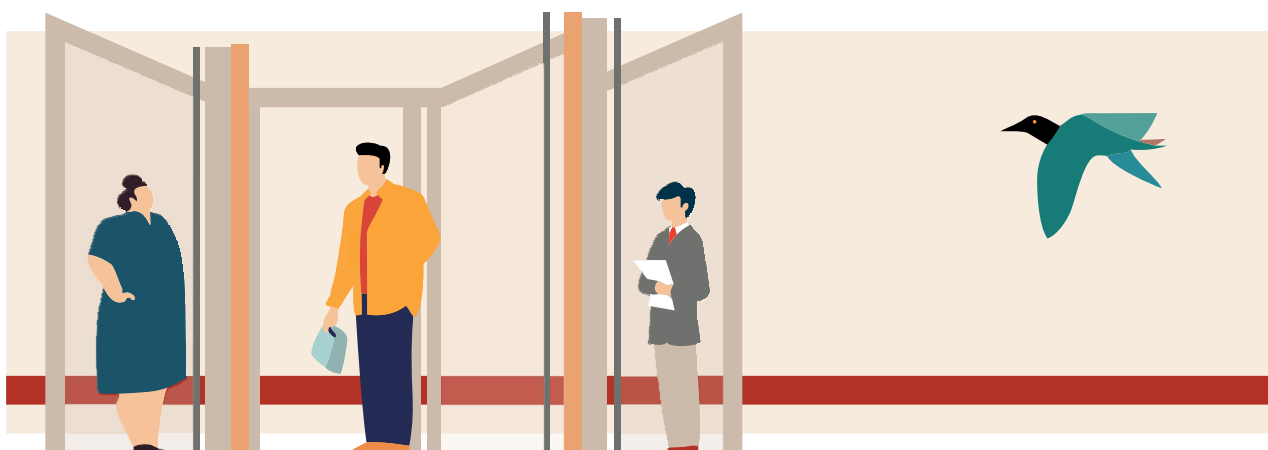
W następnej kolejności poproś osoby uczestniczące o wyobrażenie sobie, że 100 elementów stanowi wszystkie ofiary śmiertelne katastrof naturalnych na świecie. Niech spróbują przypisać elementy tak, jak procentowo rozkłada się liczba ofiar śmiertelnych na poszczególnych kontynentach. Znowu podaj rzeczywiste dane¹⁶ i poproś o przestawienie elementów zgodnie z nimi.

Na ostatnim etapie możemy wprowadzić podział na globalną Północ i globalne Południe. Ostatnim krokiem ćwiczenia jest poproszenie osób uczestniczących o wyobrażenie sobie, że kolejne 100 elementów stanowi CO₂, które przekracza granicę planetarną. Niech ocenią one udział globalnej Północy i globalnego Południa w skumulowanych emisjach CO₂, które przyczyniają się do zmian klimatu. Sztabki powinny zostać rozmieszczone na Północy bądź Południu. Następnie podaj rzeczywiste dane¹⁷ i poproś o przestawienie elementów zgodnie z nimi (92% globalna Północ, 8% globalne Południe).

Ćwiczenie można dostosowywać, dodając np. liczbę katastrof naturalnych na świecie¹⁸ (czy liczbę osób przymusowo przemieszczonych¹⁹). Na koniec ćwiczenia możesz zadać osobom uczestniczącym pytania:

- Co było dla Was najbardziej zaskakujące?
- Czy wskazane podziały są sprawiedliwe?
- Jakie są związki pomiędzy wskazanymi podziałami – czy wpływają one na siebie nawzajem?
- Czy wskazane podziały wpływają na współczesne migracje?

Pomysł na ćwiczenie zaczerpnięty z materiałów i praktyk działu edukacji Polskiej Akcji Humanitarnej.

CO MOGĘ ZROBIĆ, ŻEBY MOJA INSTYTUCJA STAŁA SIĘ BARDZIEJ PRZYJAZNA MIGRANTKOM I MIGRANTOM?

PAULINA BERGCZYŃSKA

Organy administracji publicznej mają obowiązek wspierania, informowania i zapewniania społeczeństwu najwyższej jakości usług oraz, co istotne, równego traktowania wszystkich obywateli i obywaterek. Obowiązek ten wynika z szeregu przepisów: od zapisów Konstytucji RP po akty prawa międzynarodowego.

W wielu sytuacjach migrantki i migranci doświadczają stresu wynikającego z konieczności poradzenia sobie z czynnościami dnia codziennego w nieznanym języku, w nowym systemie formalno-prawnym oraz w zetknięciu z nie zawsze przyjaznymi postawami. Stres ten sprawia, że proste zadanie, które w kraju pochodzenia nie stanowiłoby poważnego wyzwania, może stać się niemal niewykonalne. Zadaniem zarówno samorządów, jak i polityki na poziomie krajowym, jest wdrażanie rozwiązań pozwalających na redukcję tego stresu i zapewniających szeroki dostęp do usług.

Z danych GUS wynika, że w lutym 2024 roku wśród wszystkich osób pracujących w Polsce 6,6% stanowili cudzoziemcy i cudzoziemki pochodzące z ponad 150 krajów. Ogólną liczbę migrantów (-ek) w Polsce szacuje się według różnych źródeł nawet na 4 miliony. Polska przestała być krajem tranzytowym – coraz większa liczba osób wybiera ją świadomie na swoje miejsce do życia i pracy, a to powinno powodować wzmożoną refleksję nad możliwymi sposobami jak najlepszej adaptacji tych osób do życia w Polsce i umożliwieniem im dostępu do usług publicznych¹.

Przykładem na to, że szybkie i włączające rozwiązania są możliwe jest Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Chociaż nie jest ona wolna od błędów i wymaga zmian, pokazała, że państwo

 ¹ Cudzoziemcy wykonujący pracę w Polsce w lutym 2024 roku, dostęp 12.11.2024

 ² Badania pokazują pozytywny wpływ uchodźców na polską gospodarkę: UNHCR i Deloitte, dostęp 24.10.2024

Jakie bariery napotykają migrantki i migranci w dostępie do usług publicznych? Omówienie możliwych trudności oraz rekomendacje do działań na przykładzie Warszawy znajdziesz w publikacji *„Równe traktowanie i przeciwdziałanie dyskryminacji cudzoziemców i cudzoziemców w dostępie do lokalnych usług publicznych”³*.

PYTANIE DO REFLEKSJI

- Czy są jakieś systemowe bariery, które uniemożliwiają mi dobrą współpracę z migrantkami i migrantami chcącymi skorzystać z usług mojej instytucji? Jakie to bariery?

ĆWICZENIE

Na pewno w swojej pracy wypełniasz dokumenty. Każdy (-a) z nas to robi. Spójrz na formularze, które wypełniają osoby korzystające z działań instytucji, odpowiedz sobie na pytania:

- Czy dla osoby, dla której język polski nie jest ojczystym językiem, dokument będzie zrozumiały?
- Czy systemy elektroniczne w twojej instytucji dają możliwość wpisania innych numerów ewidencji ludności niż numer pesel czy numer paszportu?

może sprawnie zadziałać na rzecz umożliwienia cudzoziemcom i cudzoziemkom funkcjonowania w Polsce, otwierając im dostęp do rynku pracy, edukacji czy opieki zdrowotnej. Badania wskazują na pozytywne aspekty tych działań, np. w postaci wkładu obywateli i obywaterek Ukrainy w gospodarkę kraju na poziomie nawet do 1,1% PKB w 2023 roku².

Niestety, w opozycji do pomocnych rozwiązań stoi wiele innych sytuacji, w których polskie prawo lub praktyka jego stosowania bardzo utrudniają osobom migranckim funkcjonowanie.

PRZYKŁADAMI MOGĄ BYĆ:

- odmowa założenia konta w banku nawet dla osób ze statusem uchodźcy czy ochroną uzupełniającą, z uwagi na kraj pochodzenia, np. Afganistan, Syria, Jemen i wiele innych (lista państw trzecich wysokiego ryzyka). Konto w banku jest w wielu sytuacjach niezbędne do podjęcia pracy lub skorzystania ze świadczeń, np. świadczenia wychowawczego;
- spotykane bardzo często formularze dotyczące spraw zarówno polskich obywateli i obywaterek, jak i cudzoziemców i cudzożemek, dostępne jedynie w języku polskim, np. wniosek o mieszkanie z zasobów gminy;
- w przypadku chęci zawarcia małżeństwa w Polsce osoba cudzoziemska jest zobowiązana do przedstawienia dokumentu potwierdzającego stan cywilny w kraju pochodzenia. Taki dokument można uzyskać w kraju pochodzenia lub w jego ambasadzie. Warto zaznaczyć, że np. w przypadku osób, które uzyskały w Polsce status uchodźcy kontakt z urzędem w swoim kraju lub ambasadą jest zagrożeniem, może również skutkować cofnięciem ochrony. Możliwe jest zwolnienie z obowiązku przedstawienia opisanego dokumentu, jednak taką decyzję podejmuje sąd, co stanowi kolejne administracyjne wyzwanie dla cudzoziemców i cudzożemek.

Paradoksalnie nawet instytucje powołane w szczególności do obsługi spraw migrantek i migrantów stosują narzędzia oraz procedury, które często znacząco utrudniają załatwienie sprawy czy skorzystanie z pomocy.

O JAKICH SYTUACJACH MOWA?

- W procedurze połączenia z rodziną przeprowadzanej w ramach kompetencji Urzędów Wojewódzkich wymagane są dokumenty, które osoba musi dostarczyć z kraju pochodzenia. Dokumenty powinny być potwierdzone przez polskiego konsula – nawet w przypadku kraju, w którym nie ma polskiej placówki dyplomatycznej.
- W Polsce jedynym ustawowo opisanym narzędziem wspierającym integrację uchodźców i uchodźczyń jest roczny indywidualny program integracji (IPI), w ramach którego możliwe jest otrzymanie wsparcia w postaci pomocy finansowej, dostępu do kursów języka polskiego oraz wsparcia pracownika socjalnego w radzeniu sobie z codziennymi wyzwaniami. Jednak na złożenie wniosku o program osoba cudzoziemska ma jedynie 60 dni od momentu otrzymania decyzji o objęciu w Polsce ochroną. Na skutek nieznajomości

prawa, braku dostępu do informacji albo z powodów czysto logistycznych taka osoba wielokrotnie nie jest w stanie złożyć wniosku w wymaganym terminie i traci możliwość wsparcia integracyjnego. Sam program może stanowić też duże wyzwanie dla jednostki pomocy społecznej, do której cudzoziemiec lub cudzoziemka się zgłasza. Chociaż IPI można realizować w każdym powiecie, niektóre jednostki spotykają się z nim na tyle rzadko, że nie są przygotowane do wspierania osób w adekwatny sposób. Warto też zauważyć, że IPI to wsparcie dostępne dla wąskiej grupy w Polsce. Osoby przebywające w naszym kraju na podstawie, np. pobytu czasowego, wizy humanitarnej czy pracowniczej nie mają dostępu ani do programów integracji, ani do wielu innych świadczeń chociaż płacą w Polsce podatki.

Jako społeczeństwo i instytucje przyjmujące możemy wspierać migrantki i migrantów, np. zapraszając do konsultacji, przeprowadzając ankiety i badania potrzeb oraz zapraszając do współpracy organizacje migranckie. Dyskutujemy o partycypacji nowych mieszkańców i mieszkanki naszych miast oraz ich potrzebach w ich obecności, z ich udziałem i biorąc pod uwagę ich sugestie. W przeciwnym razie może okazać się, że czas, zapal oraz środki finansowe przeznaczamy na nietrafione i nieadekwatne do potrzeb migrantek i migrantów działania.

Są procedury wymagające zmian legislacyjnych, ale jest też szereg usprawnień, które można wprowadzić na poziomie instytucji. Pierwszym krokiem może być wspólna refleksja zespołu i zaadresowanie potrzeb osobom decyzyjnym. Równolegle do zmian społecznych powinny zachodzić zmiany, w instytucjach, które dla społeczeństwa powstały.

- Czy w Twojej instytucji są osoby, które znają inny język niż polski w stopniu komunikatywnym, np. angielski, rosyjski, hiszpański?
  - Czy tłumaczenia dokumentów są wymagane (np. tłumaczenie świadectwa szkoły średniej od osoby, która ukończyła uniwersytet w swojej ojczyźnie i ma dyplom) po to, aby zapisać się do szkoły policealnej?
- Czy są stanowiska
- w Twojej instytucji, na których mogłyby pracować osoby z doświadczeniem migracji?